

LÀNG CHÂM KHÊ - NƠI GIỮ HỒN QUAN HỌ CỔ

Hoàng Yến

Làng Châm Khê, thuộc phường Phong Khê, thành phố Bắc Ninh (tỉnh Bắc Ninh) từ lâu đã nổi tiếng là một trong những cái nôi của di sản văn hóa phi vật thể Quan họ Bắc Ninh. Nơi đây được xem như một "bảo tàng sống" lưu giữ những giá trị tinh hoa độc đáo của loại hình nghệ thuật truyền thống đặc sắc Quan họ Bắc Ninh.

Làng Châm Khê hiện nay có một câu lạc bộ quan họ trên 30 thành viên.

Ông Nguyễn Trọng Cau (trái), Chủ tịch Câu lạc bộ Quan họ Châm Khê hát quan họ trong ngày Hội chùa Bùi.

Châm Khê là một trong 49 làng quan họ gốc nổi tiếng của vùng Kinh Bắc. Châm Khê còn có tên nôm làng Bùi, là một trong ba làng quan họ gốc của xã Phong Khê. Tự bao đời, người Châm Khê vẫn tự hào bởi nghề chơi quan họ nơi đây vốn lòng lẫy tiếng tăm khắp vùng và cũng bởi đây là một trong những làng quan họ có sớm nhất vùng.

Nơi đây đã sản sinh ra nhiều thế hệ nghệ nhân hát quan họ như cụ

Nguyễn Trọng Ngừ, Nguyễn Trọng Cầu, Nguyễn Trọng Ích... Sau này là cụ Nguyễn Thị Khai, Nguyễn Công Dứa, Nguyễn Công Lụt, Nguyễn Thị Bí...

Quan họ Châm Khê có những nét đặc sắc riêng. Trước đây, Châm Khê có 4 bọn quan họ. Các liền anh, liền chị quan họ Châm Khê từ xưa vốn vẫn có tiếng là thuộc nhiều câu, nhiều giọng. Có những câu hát khó mà đã gần ba, bốn thập kỷ nay, không ai còn nhớ nhưng quan họ Châm Khê vẫn nhớ và ca đúng câu, đúng giọng. Đặc biệt, có những câu quan họ cổ chỉ ở Châm Khê mới có như "trúc trúc mai mai", "hòn đá đổ xô", "nhìn sang chốn bến giang hà"... Các làng đều công nhận, làng quan họ gốc Châm Khê lưu truyền nhiều câu quan họ cổ độc đáo, và họ phải tới Châm Khê để học", ông Nguyễn Trọng Cau, Chủ tịch Câu lạc bộ Quan họ Châm Khê tự hào nói.

Cách hát quan họ Châm Khê, theo ông Cau cũng có nét riêng, nhiều nơi không có được. Chẳng hạn, với câu có bị, ở các làng quan họ khác chỉ 2 chữ đã dừng lại,

nhưng bị của Châm Khê phải đi 4 - 5 chữ, đòi hỏi kỹ thuật hát lấy hơi rất sâu. Ngoài ra, phải hết "trở" mới được dừng lại, tức là không được dừng lại tự do để lấy hơi. Vì vậy, mới có hai người hát với nhau để đỡ cho nhau, với những câu trở dài, để đi đúng đến chỗ nghỉ mới được nghỉ.

Khi mùa hội chùa Bùi về, không khí của làng Châm Khê trở nên sôi sục và tràn niềm vui. Mọi người, từ người già đến trẻ nhỏ, đều hòa mình vào không khí hội hè, mang đến một bức tranh đa sắc màu của truyền thống và hiện đại, nơi quá khứ và tương lai giao thoa.

Từ sáng sớm, các liền anh, liền chị đã sửa soạn khăn xếp áo the, áo mớ ba mớ bảy, khăn mỏ quạ... Nghe họ xưng hô với nhau cũng đặc kiểu cách quan họ. Đến cả những bà gần 80 khi nói chuyện vẫn xưng em, có cái gì đó ngổ ngỗ nhưng cũng thật khiêm nhường.

Tại ngày hội chùa Bùi, du khách được nghe "quan họ Phật giáo". Theo cách chia của dân gian, "quan họ Phật giáo" là một "hệ" trong hệ thống các cách chơi quan họ. Đại

Những liền chị làng Châm Khê đã góp phần giữ di sản quan họ.

ý của cách chơi này là tập hợp tất cả những lời ca, tiếng hát liên quan đến Phật giáo để trình diễn trong không gian chùa làng. Quan họ làng Châm Khê còn mời thêm các câu lạc bộ quan họ đến hát giao lưu nhân hội làng. Đó có lẽ cũng là những cách để tạo nên sự cộng hưởng, thu hút thêm sự quan tâm của cộng đồng, du khách, "làm mới" quan họ cổ.

Nghệ nhân Nhân dân Nguyễn Công Dứa, người hát quan họ có tên tuổi trong làng Châm Khê, năm nay đã 86 tuổi, vốn là một liền anh có tiếng của làng. Được thừa hưởng ở cha chú giọng hát và niềm đam mê với vốn cổ của quê hương, từ thuở thiếu thời, ông Dứa đã đi hầu khắp các làng quan họ để xem, nghe và giao lưu quan họ.

Ông Nguyễn Công Dứa cùng ông Nguyễn Công Lụt ở làng quan họ gốc Châm Khê là cặp "anh hai" nổi tiếng đồng điệu, thành thực ca xướng, cùng nhau du ca hết hội này sang hội khác, "không thua bạn một câu, kém một lời". Sau này, khi bạn hát đổ bệnh thì "anh hai Dứa" không còn thường xuyên ca nữa dù vẫn say mê quan họ.

Tuổi cao, thời tiết thất thường, những ngày chính hội làng, ông

Dứa không ra được đình. Nhưng trong căn nhà nhỏ, bên bàn nước, khi kể lại chuyện nghề cho chúng tôi, ông vẫn rất say sưa, với chất giọng "vang, rền, nèn, nầy".

Nghệ nhân Nhân dân Nguyễn Công Dứa giải bày: "Ông Lụt là bạn hát với tôi suốt cả chục năm. Chúng tôi người dẫn, người luồn, hiểu nhau từng cách bắt hơi, nhả hơi, nầy tiếng, lúc nào câu hát cũng đẩy đẩy, vừa nầy vừa vang... Sau khi ông ấy đổ bệnh, tuy tôi vẫn chơi quan họ và tích cực truyền dạy nhưng vì lẽ bạn nên thỉnh thoảng mới ca xướng..."

Ca sĩ Thúy Hoàn - người con của vùng quê quan họ hiện đang sinh sống ở Mỹ cũng về với hội làng Bùi. Tự hào được sinh ra ở mảnh đất Châm Khê, chị chia sẻ: "Hát cổ là lối hát dù không cần nhạc, chẳng cần loa hỗ trợ mà người nghe vẫn thấy hay, vẫn thấm thía. Bởi thế nên nhiều người ta phương xa, mỗi mùa hội Lim về tới Bắc Ninh vẫn muốn tìm nghe quan họ cổ, bởi họ đã say, đã mê lời ca, câu hát ấy mất rồi."

"Bài hát quan họ nào cũng nói lên sự khao khát yêu thương của con người. Xưa kia các trại quan họ có thể yêu nhau nhưng sẽ không lấy nhau, bởi các cụ rất tinh tế, nghĩ

là lấy nhau rồi thì cơm, áo, gạo, tiền thì làm sao hai vợ chồng còn "Trăm năm em xin đợi, ngàn năm em xin chờ" nữa. Có lẽ vì thế nên tình yêu đó cứ khao khát mãi, mỗi khi có hội Lim gặp nhau, các liền anh, liền chị lại sẽ hát cho nhau những lời yêu, lời tình, rồi cuối cùng lại giã bạn và hẹn năm sau." - nữ ca sĩ sinh ra từ làng Bùi chia sẻ thêm.

Làng Châm Khê hiện nay có một câu lạc bộ quan họ trên 30 thành viên. Câu lạc bộ là nòng cốt trong việc giữ gìn và lan tỏa quan họ của làng. Các thành viên trong câu lạc bộ có độ tuổi khác nhau. Lớp người từ 60 tuổi trở lên vừa có giọng ca hay, hiểu được lẽ lối chơi quan họ, vừa là những người truyền dạy cho lớp sau. Nhiều người tuổi cao nhưng vẫn say quan họ như các nghệ nhân Nguyễn Thị Khai, Nguyễn Công Dứa, Nguyễn Công Lụt, Nguyễn Thị Bí... Họ đã tham gia nhiều kỳ thi hát quan họ của tỉnh, giành được nhiều giải thưởng và nhiệt tình truyền dạy. Nhờ vậy, những liền anh, liền chị ở lứa tuổi dưới đã từng bước trưởng thành. Nhiều người luyện được giọng ca như hút được cả hồn người nghe.

Kể từ năm 2023, CLB Quan họ Châm Khê tổ chức lớp quan họ măng non, dạy quan họ cho 20 em học sinh tuổi từ 8 - 15 tuổi, đến giờ các cháu đã hát được khá tốt. Tuy nhiên, việc truyền dạy này cũng chỉ thực hiện được vào dịp hè, tại trường các cháu vào buổi tối, do chưa có địa điểm để tập luyện. Còn lại, những hoạt động truyền dạy quan họ khác cũng chủ yếu trong các gia đình.

Mong muốn lớn nhất của các nghệ nhân là một địa điểm ổn định để việc truyền dạy quan họ cổ cho các thế hệ kế tiếp có thể được thực hiện thường xuyên hơn. Tâm huyết của các nghệ nhân, sự đồng lòng của cộng đồng hứa hẹn "chắp thêm cánh" để quan họ cổ Châm Khê bay cao, bay xa hơn nữa.